

Buurten met Erfgoed

Drie inspirerende praktijkvoorbeelden van werken met erfgoed
in de tweede graad van de lagere school

Inleiding

In het onderstaande bundelen we **drie inspirerende praktijkvoorbeelden van werken met erfgoed in de tweede graad van de lagere school**.

Leerkrachten in **Sint-Pieters-Leeuw** hebben deze voorbeelden ontwikkeld binnen een van de drie pilootprojecten van Buurten met Erfgoed (2014-15).

Buurten met Erfgoed stimuleert scholen om de verhalen achter hun eigen omgeving te ontdekken en in te zetten in de klas. Want erfgoed vind je overal: gebouwen, landschappen, opschriften, straatnamen, verhalen, recepten... Het project wil de banden van de school met het lokale erfgoed aanhalen: leraren werken samen met lokale en regionale erfgoed-, cultuur- en natuurwerkers.

Meer weten?

Bezoek www.onroenderfgoed.be/nl/diensten/educatie/

We hebben de praktijkvoorbeelden uitgeschreven **op basis van observaties in de klas en op uitstap**. Voor de projecten in de gesubsidieerde gemeentelijke basisschool Den Top en in de gemeentelijke basisschool 't Populiertje hebben we telkens een overkoepelende projectfiche en specifieke activiteiten uitgewerkt. Bij de vrije basisschool Jan Ruusbroec ging het om twee kortere projecten.

De praktijkvoorbeelden bevatten een **korte beschrijving, tips** en een opsomming van de (zeer uiteenlopende) **leerdoelen en eindtermen** waarop ze aansluiten.

We hebben de projecten en hun activiteiten bovendien geanalyseerd vanuit het perspectief van **Cultuur in de Spiegel (CiS)**. CiS schept een kader dat leerkrachten kan helpen om hun leerlingen te (laten) leren over cultuur. Het is de bedoeling om cultuur en cultuureducatie beter te integreren doorheen de schoolloopbaan, zowel horizontaal (in verschillende leergebieden/vakken), als verticaal (van begin kleuter tot eind middelbaar). In het schooljaar

2014-15 werd CiS getest en de komende jaren zal het verder worden verspreid. Ook binnen Buurten met Erfgoed zal er in de toekomst meer aandacht naar gaan.

Deze praktijkvoorbeelden werden niet ontwikkeld binnen het CiS-kader, maar als je ze met een CiS-bril bekijkt, merken we dat leerkrachten de **verschillende culturele vaardigheden** als vanzelf aanspreken en aanscherpen door het werken met erfgoed. CiS onderscheidt vier culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren. Deze worden verder opgesplitst in deelvaardigheden. Het kernidee van CiS is dat leerlingen leren reflecteren en hun cultureel bewustzijn versterken door deze vaardigheden te trainen. **Cultuurreflectie** staat met andere woorden centraal. Waarom zouden we anders kinderen in contact brengen met cultuur, in dit geval erfgoed? Net opdat ze een kritisch besef zouden krijgen van het verleden (en de betekenis ervan voor nu en later). Dat kritisch besef wordt verder ondersteund door gebruik te maken van verschillende **media of cultuurdragers**. Uit deze projecten blijkt dat erfgoededucatie vlot de vier media combineert: voorwerpen (gebouwen, landschap ...), grafische tekens (foto's, kaarten ...), taal (teksten, verhalen ...) en het lichaam (houdingen, gebaren, uitdrukkingen van geïnterviewden, gidsen ...).

Meer weten?

Bezoek www.cultuurindespiegel.be

project:

Watererfgoed

school

gesubsidieerde gemeentelijke
basisschool Den Top,
Garebaan 5,
1600 Sint-Pieters-Leeuw

schooljaar

2014-2015

leerjaar

4de lj.

aantal lln. en populatie

21 lln.

De kinderen hebben overwegend Ne-
derlands als thuistaal, bij een minder-
heid is dit Frans.

verantwoordelijke leerkracht

Gudrun Corthals

samenwerking met externen

Natuurpunt (gegidste wandeling) en
een oud-directeur van een lagere
school van de gemeente met een pas-
sie voor de regio (Stan Bulté) (gegidste
wandeling).

uren/lesblokken

1 x 3 lesuren (namiddag): uitstap naar
kanaal Charleroi met boottocht, voor
de paasvakantie (27/02)

1 x 1 lesuur (voormiddag): introductie
waterproject, 1ste week na de paasva-
kantie (20/04)

1 x 2,5 lesuren (namiddag): uitstap
naar Volsembroek + wachtbekken, 1ste
week na de paasvakantie (20/04)

1 x 2,5 lesuren (namiddag): uitstap naar
waterslot Coloma, 1ste week na de
paasvakantie (21/04)

3 x 2 lesuren (voormiddag): verwerking
in groepjes, 1ste week na de paasva-
kantie (22, 23, 24/04)

1 x 3 lesuren (voormiddag): inoefenen
presentatie, 2de week na de paasva-
kantie (27/04)

1 x 2 lesuren (namiddag): presentatie
voor het 5de en 6de lj., 2de week na de
paasvakantie (28/04)

karakterisering erfgoed

Water en natuurgebied in de school-
buurt doorheen de geschiedenis.
Bijhorend onroerend erfgoed (molen,
kasteel, oude hoeve).

projectfiche

Beschrijving van het project

De volledige basisschool werkt in het voorjaar aan een project rond 'De buurt'. Het vierde leerjaar van leerkracht Gudrun focust op het **water dat zich in de gemeente bevindt: het kanaal Brussel-Charleroi, de Zuunbeek, de wachtbekkens voor de Zuunbeek, het Volsembroek, het waterslot Coloma**. De leerkracht vroeg externe, gespecialiseerde gidsen om de leerlingen deze plekken te laten ontdekken. Zijzelf zorgt voor het omkaderende geheel.

In de klas wordt een lesuur besteed aan een **introducerende activiteit**. Hier legt de leerkracht de kinderen een '**raadsel**' voor, waarvan ze de oplossing enkel kunnen vinden door materiaal en informatie te verzamelen tijdens een aantal **uitstappen**. Het betreft 5 flessen, elk gevuld met water van een andere plas of waterloop uit de gemeente. De leerlingen zullen tijdens de uitstappen dezelfde plekken bezoeken en hun eigen waterstalen nemen en meebrengen naar de klas. Onderweg zullen ze ook heel wat bijleren over de geschiedenis van het water in hun gemeente en over de functie die het water vroeger had en nu heeft.

Terug in de klas worden de kinderen in groepjes verdeeld en elk groepje neemt een van de bezochte waterplaatsen voor zijn rekening. Ze krijgen **bronnenmateriaal** en de opdracht om meer over hun water te weten te komen. De kinderen verwerken de opgedane informatie en indrukken in een **groepswerk met beeldend materiaal en teksten**. Tot slot presenteert elk groepje hun werk aan de klassen van de derde graad in een heuse **spreekbeurt**. Hun **tentoonstelling** wordt ook getoond op het schoolfeest zodat de ouders zicht krijgen op het project.

TIPS

- Een **centrale doelstelling** voor het project formuleren: een probleemstelling, een onderzoeksvraag. Deze leidt tot inzichten die de toeristische weetjes overstijgen.
- Het project starten met een **motivatie-fase of confrontatie, die deze vraag opwerpt**. Dit project begon met een raadsel voor de leerlingen: de leerkracht had 5 flessen gevuld met water van de 5 betrokken waterplaatsen. Welke fles hoort bij welke waterloop of -plas?
- Een boog trekken van begin tot einde. De **samenhang tussen de verschillende activiteiten** was door de probleemstelling evident en werd door de leerkracht telkens in de verf gezet.
- De kinderen **fysiek in contact** brengen met het **erfgoed** dat wordt besproken.
- Aandacht hebben voor de **driehoek binnen erfgoededucatie**: (de rechtstreekse confrontatie met) het **erfgoed**, de **context** (historisch, geografisch, politiek, economisch, ecologisch ...) en de **aansluiting bij de leefwereld** van de kinderen. De eigen betekenisgeving is minstens even belangrijk als de historische werkelijkheid.
- **Externe gidsen** betrekken bij de uitstappen: zij hebben expertise en soms materialen waarover een leerkracht niet beschikt (bijvoorbeeld de lokale afdeling van Natuurpunt). De erfgoedconsulent van de gemeente kan je hierbij helpen. Aandachtspunt: een externe gids stemt zijn verhaal of stijl niet altijd af op de leeftijdsgroep. Misschien is het goed om het hier op voorhand over te hebben.
- **Keuzemogelijkheden** geven in het verder onderzoeken van een bepaald onderwerp: sommige kinderen zijn

eerder geïnteresseerd in de natuur en zullen bijvoorbeeld eerder informatie willen opzoeken over de Zuunbeek; anderen worden eerder aangetrokken door techniek en zullen meer willen weten over het kanaal.

- Erfgoed gebruiken voor **inleving en reflectie**. Met erfgoed kan je niet alleen een besef van geografische ruimte (bijvoorbeeld werken met kaarten) en tijd (bijvoorbeeld plaatsen op tijdsband) bijbrengen. Kinderen kunnen zich ook inleven in een periode of in historische figuren, en nadenken over oorzaak en gevolg, over het waarom, over wat als het anders was geweest ...
- **Variëren in media of cultuurdragers**. Cultuur wordt gedragen door vier verschillende media: het lichaam, voorwerpen, taal en grafische tekens. In dit project komen voorwerpen (gebouwen, landschappen, waterstalen), grafische tekens (foto's, kaart), taal (teksten en verhalen), en lichaam (de uitdrukkingen, houdingen, gebaren ... van de gidsen) aan bod.
- Een goede **balans** realiseren **tussen (keuze)vrijheid en structuur**, met mogelijkheid tot **differentiatie**. Geef de kinderen een **document** waar ze in hun groepswerk steeds naar kunnen teruggrijpen. Hier vinden ze mogelijke **onderzoeksvragen** rond hun thema, **suggesties** waar ze **informatie** kunnen vinden en **opties** voor het **presenteren** van opgedane kennis en ervaring (foto's met een legende erbij, een 3D-kaart, een bouwwerk, een tekening ...). Bied **bronnenmateriaal** aan waarin ze antwoorden zullen vinden op hun onderzoeksvragen: bijvoorbeeld foto's en notities gemaakt tijdens uitstappen, een selectie (uit) boeken, een lijst van websites. Overloop het document en het bronnenmateriaal samen, en brainstorm in groep over andere onderzoeksvragen, andere informatiebronnen (ouders, leerkrachten ...), andere presentatie-

mogelijkheden. Eigen ideeën worden op die manier aangemoedigd, maar de kinderen kunnen ook terugvallen op het document en voorgestelde materialen.

- De kinderen de kans geven om de **informatie te verwerken in een creatief eindproduct** (een filmpje, poster, collage, rollenspel ...) en zelf te benoemen wat ze gedaan hebben en waarom. Verwerken en benoemen zijn noodzakelijk voor een goed leerrendement.
- **Erfgoed leergebied overschrijdend inzetten**: een erfgoedthema kan aanleiding geven om competenties op te bouwen binnen wereldoriëntatie, Nederlands, ICT, leren leren, sociale vaardigheden ...
- Een goede **koppeling maken met de eindtermen**. Dit project vroeg veel voorbereiding, maar door de koppeling aan de eindtermen kan de leerkracht het de volgende jaren opnieuw doen. Dit vraagt ook een goede archivering van het didactisch materiaal: een projectfiche, het document voor groepswerk, bronnenmateriaal ... Voor de presentatie gebruiken de kinderen materiaal dat in de klas aanwezig is en foto's die door de leerkracht worden afgeprint.

Algemene competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Welke geschiedenis zit er achter de verschillende vormen van water in Sint-Pieters-Leeuw en wat waren en zijn hun functies?

Wat is het belang van water doorheen de (ontstaans)geschiedenis van ons dorp?

Welke rol heeft de mens daarbij gespeeld doorheen de geschiedenis?

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: natuur, tijd, techniek, ruimte.
Nederlandse taal: lezen, luisteren, schrijven, spreken.

Leergebied overschrijdende eindtermen: ICT, leren leren, sociale vaardigheden.

Muzische vorming: beeld.

Activiteit 1: *Rode draad*

Beschrijving van de activiteit

De leerkracht introduceert het project op een actieve manier bij de kinderen. Dit doet ze door 5 flessen gevuld met 5 verschillende waterstalen te tonen. Daarna stelt ze veel vragen waaruit de kinderen zelf het onderwerp van het project kunnen afleiden: 'Water in Sint-Peters-Leeuw'. Doorheen het project zullen de kinderen de vijf plaatsen bezoeken waar de leerkracht een staal heeft genomen, en er hun eigen waterstalen nemen. Die kunnen ze dan na de uitstappen vergelijken met de flessen van de leerkracht, en dezelfde waterstalen samen zetten.

Het startgesprek laat veel ruimte om linken te leggen met de eigen leefwereld: "Ik woon in de Pijnbroekstraat, dus eigenlijk was dat vroeger ook een moeras?", "Wie is daar al eens gaan wandelen, wat zag je daar?" etc. De leerkracht heeft veel ondersteunend visueel materiaal voorzien voor de opstart: een kaart van de gemeente, foto's van de 5 te bezoeken plekken, naambordjes. De kinderen linken de foto's met de naambordjes en de juiste ligging op de kaart.

De leerlingen krijgen te horen dat ze een presentatie zullen maken van het project en hiervoor materiaal moeten verzamelen tijdens de uitstappen.

De leerkracht nodigt de kinderen uit om mee op pad te gaan want er is maar één manier om te weten te komen welk water van waar afkomstig is: zelf een tweede fles vullen en alle stalen vergelijken (kleur, bezinksel, geur ...). Ondertussen zullen ze natuurlijk meer te weten komen over de watervindplaatsen. Na terugkeer in de klas vergelijken ze hun

flessen met de waterstalen van de leerkracht: zit er veel bezinksel in de fles? Algen? Diertjes? Door gerichte waarneming kunnen ze de juiste flessen samen zetten, en bij hun eigen presentatie tonen. Het motiveert hen bovendien om te weten te komen waarom hun water er precies zo uitziet.

TIPS

- **Een visueel ankerpunt geven dat de essentie van het project omvat.** Het houdt je leerlingen 'bij de les' in een groot project, maar belangrijker: het brengt hen steeds terug naar de centrale probleemstelling. In dit geval was dat het onderzoeken van verschillende soorten water in de eigen gemeente, en hoe dit water - en de betekenis ervan voor de mens - evolueert doorheen de tijd.
- **Vertrekken vanuit wat kinderen kennen:** waar ze al eens zijn gaan wandelen, straatnamen of familienamen die gelinkt kunnen worden met de naam van een beek of moeras, het beroep van sommige ouders ... Erfgoed in de eigen gemeente ligt vaak héél dichtbij.
- **Verworven kennis herhalen** (water is blauw op een kaart, hoe houd je een kaart vast ...) **en uitbreiden door middel van je project** ("Toon ons de weg naar het Volsembroek aan de hand van deze kaart, en onderzoek de rol van het Volsembroek vroeger en nu.").

Gudrun (leerkracht): "Ik heb door dit project meer oog gekregen voor erfgoed. Vroeger zou ik misschien gewoon een project over de natuur gedaan hebben. Of over zaken in de gemeente zoals het nu is. Die blik naar vroeger heb ik nu meer. Eigenlijk komt erfgoed veel aan bod, zonder dat we het beseffen."

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen kennen de verschillende vormen van water in hun gemeente en kunnen deze op de kaart plaatsen.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: ruimte (kaartvaardigheid).
Nederlandse taal: luisteren, spreken.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deeltaarigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: transparante flessen met waterstalen, afbeeldingen van watergebieden, kaart van de gemeente, naambordjes.
- memoriseren en herkennen: "Weet je nog welk water we eerder al bezochten?", "Hoe herken je water op de kaart?"

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: samen als ontdekkingsreizigers / wetenschappers / detectives de vindplaatsen bezoeken en stalen nemen, om die vervolgens te vergelijken.

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: uiterlijke kenmerken van water onderscheiden en benoemen.

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Dus de Pijnbroekstraat waar ik woon, was vroeger ook een moeras?", "Waarom heet jij Van Volsem met je familienaam?", "Waarvoor dient het water in onze gemeente? Wordt het kanaal op dezelfde manier gebruikt als het wachtbekken?"
- aftoetsen en verklaren: "Vergelijk mijn waterstalen met die van jullie. Welke komen overeen?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen het besef dat erfgoed ook dichtbij is. Ze reflecteren op de verbanden tussen hun eigen leefwereld en 'erfgoed'.

Activiteit 2: *Gegidste wandeling in het Volsembroek*

Beschrijving van de activiteit

De leerkracht heeft een gids van Natuurpunt gevraagd om de klas een rondleiding te geven langs het Volsembroek, de Zuunbeek, de Radijsbeek en de wachtbekkens en het onroerend erfgoed in de buurt: hoeves en een watermolen. Zo komen de kinderen meer te weten over de natuur en de bewoners van hun gemeente, en hoe die geëvolueerd zijn door de tijd. De kinderen krijgen voor de duur van de wandeling van hun leerkracht digitale fototoestellen en verrekijkers. Ze krijgen ook zoekblaadjes met afbeeldingen van fauna en flora die ze kunnen tegenkomen. Ook de lege flessen worden meegenomen om ter plaatse een waterstaal te nemen.

Na de uitstap vraagt de leerkracht de kinderen een evaluatieformuliertje in te vullen, met de volgende vragen: "Wat vond je leuk?" en "Wat heb je geleerd?"

Binnen dit project worden drie van dergelijke uitstappen georganiseerd (zie de projectfiche).

Linda, Salma, Femke: "Wat ik zeker ga onthouden, is dat de gravin vroeger bij elke geboorte in Sint-Pieters-Leeuw een paar schoentjes en kleertjes ging brengen bij die familie. En ze gaf ook bonnetjes voor melk en brood. Dat heeft de gids verteld. Die heeft dat goed verteld."

TIPS

- **Een expert engageren.** De lokale gids van Natuurpunt kent alle details over de watergebieden en het aanpalend onroerend erfgoed (hoeve, watermolen ...). De erfgoedconsulent of cultuurdienst van de gemeente kan je helpen met het zoeken van een geschikte gids.
Aandachtspunt: een externe gids stemt zijn verhaal of stijl niet altijd af op de leeftijdsgroep. Misschien is het goed om het hier op voorhand over te hebben.
- De gids vragen om **verhalen** te vertellen over de **bewoners van de gebouwen** die je bezichtigt (kasteel, hoeve ...). Dergelijke verhalen maken het erfgoed levendiger en kinderen kunnen op die manier gewoonten en gebruiken van vroeger vergelijken met hun eigen leefwereld.
- De **huidige ligging en staat** van het gebouw (of natuurelement) **vergelijken met hoe dit vroeger was**. Bijvoorbeeld: "Waar nu een brug ligt, was vroeger ...", "Deze gracht rond het kasteel is doorheen alle verbouwingen en herbestedingen behouden gebleven."
- De leerlingen tijdens een uitstap **materiaal** meegeven **dat uitnodigt tot onderzoek**: flessen om waterstalen te nemen, verrekijkers, fototoestellen, zoekblaadjes ...
- Je leerlingen vragen om tijdens een project te **formuleren wat ze fijn vonden, en wat ze geleerd hebben**. Het helpt jou om te evalueren en zo nodig bij te sturen. En de leerlingen onthouden zo beter de informatie en ervaringen.

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen kennen de verschillende vormen van water in hun gemeente en kunnen de huidige en vroegere functies ervan benoemen.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: ruimte (landschap waarnemen, kaartvaardigheid), natuur (invloed van de mens, milieu).

Nederlandse taal: luisteren, schrijven.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: zien, ruiken, horen. "Dit is een stiltegebied.", "Wat ruikt hier zo fel?", "Zie je iets speciaals aan deze boom?", "Hoe oud is deze hoeve volgens jullie?", "Ruik eens aan dit waterstaal?"
- memoriseren en herkennen: "Herken je deze geur? Heb je die al eens geroken, in een Marokkaans restaurant misschien?"

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: inleven in de mensen die deze landschappen vroeger bevolkten, er leefden en werkten.

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: bespreken van het water, de fauna, flora en het onroerend erfgoed.
- duiden en waarderen: "Wat vond je leuk?"

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Merk je een verschil tussen dit beekwater en dat van het Volsembroek? Leg eens uit."
- aftoetsen en verklaren: "Waarom zouden

we hier stil moeten zijn?" (in het stiltegebied), "Waarom heet een watertoren zo? Waarvoor dient die nu? Waarvoor zou hij vroeger gediend hebben?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in de functionele aspecten van het hen omringende landschap, vroeger en nu. Ze beseffen hoe onze omgeving vandaag werd vormgegeven door activiteiten van vroeger. Ze reflecteren op de oorsprong van bepaalde betekenissen, gewoonten en regels.

Gudrun (leerkracht): "Soms geven kinderen heel beperkte antwoorden op complexe vragen als: "Waarom is die plaats belangrijk voor Sint-Pieters-Leeuw?" Het antwoord is dan soms enkel "Voor de dieren." Dan zeg ik: "Dat gaan we toch wat meer uitleggen: welke dieren, en waarom is dat Volsembroek belangrijk voor hen?"

Activiteit 3: *Verwerking van de uitstappen*

Beschrijving van de activiteit

De kinderen krijgen een keuzeformulier waarop ze hun eerste, tweede en derde keuze mogen aanduiden: over welk watergebied willen ze meer te weten komen? Op basis hiervan worden vijf groepjes samengesteld. In deze groepen worden de verantwoordelijkheden verdeeld: kapitein, materiaalmeester, computerspecialist en secretaris. Deze taken worden elke dag doorgeschoven.

Elk groepje maakt een presentatie rond een van de watervindplaatsen. Hiervoor doen ze opzoekingswerk, maken ze 3D-kaarten, drukken ze foto's af en schrijven ze tekstjes. Ze krijgen een blad met mogelijke onderzoeksvragen, informatiebronnen en ideeën om vergaarde informatie te visualiseren. De kinderen worden aangemoedigd om deze vrij in te vullen en zichzelf eigen vragen te stellen en alternatieve informatiebronnen aan te spreken. Ze krijgen ook de ruimte om kennis en indrukken die ze hadden opgedaan tijdens de uitstappen, te verwerken in hun presentatie, en om eigen vormen te verzinnen voor hun tentoonstelling. Ze worden gestimuleerd om informatie over vroeger en nu te presenteren. De laatste dag licht elk groepje zijn tentoonstelling en het project toe aan het vijfde en zesde leerjaar.

Materiaal: kaart van Sint-Pieters-Leeuw; document met (mogelijke) onderzoeksvragen, informatiebronnen en presentatie-ideeën; topografische kaart; geselecteerde boeken over de watergebieden; computers met internetverbinding (1 per groepje); mogelijke opzoekpistes online en in boeken; knutselmateriaal allerhande (bijvoorbeeld grote kartonnen platen als expositiepanelen te gebruiken).

TIPS

- De leerlingen vrijheid bieden om te **kiezen voor een onderwerp waarover ze echt meer willen weten**, voor een eigen selectie van kennis en ervaring die ze willen delen, voor een eigen aanpak van hun groepswerk, voor een manier van presenteren ... Dit motiveert hen enorm om zich in te zetten en creatief uit de hoek te komen.
- Aandachtspunt: te veel vrijheid maakt sommige leerlingen onzeker of verlamt hen. Geef elk groepje een **document met een aantal mogelijke onderzoeksvragen, insteken, zoekpistes (online en offline) en presentatieopties**. Brainstorm samen over het onderwerp dat ze gekozen hebben. Ken je leerlingen, bied een kader als houvast, maar ook de vrijheid om dit los te laten.
- Een goede **taakverdeling** installeren. Dat bevordert de samenwerking in de groep. De taken kan je laten doorschuiven.
- De leerlingen ondersteunen in het **selecteren van te delen informatie**: "Wat is interessante informatie voor externen?", "Heb je ook beelden of informatie gevonden over hoe dit er vroeger uitzag?"
- De leerlingen (**constructieve**) **feedback geven**, zowel tijdens het groepswerk als na de presentatie.

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen kennen de verschillende vormen van water in hun gemeente en kunnen de huidige en vroegere functies ervan benoemen.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: natuur (invloed van de mens, milieu), techniek, tijd.

Nederlandse taal: lezen, luisteren, schrijven, spreken.

Leergebied overschrijdende eindtermen: ICT, leren leren, sociale vaardigheden.

Muzische vorming: beeld.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- memoriseren en herkennen: "Heeft de gids dat zo gezegd?"

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: "Een 3D-kaart is een geografische kaart of een tekening, met daarop in de hoogte (3de dimensie) elementen die jullie gezien of gehoord hebben op de uitstap. Wat zou dat kunnen worden in jullie groepje?"
- creëren met materiaal en techniek: "Jullie gaan een tentoonstelling maken, daarvoor heb je heel wat materiaal ter beschikking: het knutselmateriaal dat in de klas staat, de foto's die jullie tijdens de uitstap gemaakt hebben, jullie waterstaal etc."

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: "Schrijf een legende bij deze foto die uitlegt wat dit beeld vertelt over (een deel van) jouw onderwerp."
- duiden en waarderen: Een activiteit als deze biedt plaats om de leerlingen hun eigen mening en waardering te laten geven. De kinderen schoven voor hun presentaties, naast de resultaten van hun opzoekingswerk, naar voor wat hen het meest was bijgebleven van de uitstappen.

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Vervolledig wat je onthouden hebt van de uitstappen met informatie van internet en uit deze boeken.", "Waarom heet deze straat Pijnbroekstraat?"
- aftoetsen en verklaren: "Komt wat je hier

schrijft overeen met de informatie die je in het boek vond?", "Het kanaal bestaat minder lang dan de Zuunbeek. Hoe komt dat?", "Hoe is de vorm van de beek door de eeuwen heen veranderd? Hoe komt dat?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in de evolutie van hun omgeving. Ze reflecteren op de diversiteit van factoren die hebben bijgedragen en vandaag (ook nog) bijdragen tot de manier waarop hun omgeving eruit ziet en wordt gebruikt.

Jens: Het belangrijkste dat we moeten onthouden: "Dat we geen afval in het water mogen gooien, want anders gaan de dieren dood als ze dat opeten."

Linda, Salma, Femke: "We waren ook nog nooit gaan wandelen met de klas. En met een gids, dat hadden we ook nog nooit gedaan." "Water nemen in een fles was ook heel leuk."

Gudrun (leerkracht): “Ik werk graag projectmatig rond erfgood. Kinderen hebben graag afwisseling. Nu dompelen ze zich een week onder in zo'n thema, dat vinden ze leuk. En al vinden sommigen het minder interessant, dan is zo'n week wel overbrugbaar.”

project:

Straatnamen

school

gemeentelijke basisschool
't Populiertje
J. Vanderstraetenstraat 91
1600 Sint-Pieters-Leeuw

schooljaar

2014-2015

leerjaar

3de lj.

aantal lln. en populatie

17 lln.
De kinderen hebben bijna allemaal een andere thuistaal dan het Nederlands en er zijn verschillende migratieachtergronden.

verantwoordelijke leerkracht

Reinhilde Daems

samenwerking met externen

/

uren/lesblokken

1 x 2 lesuren (namiddag): introductie + wandeling in de schoolbuurt, 1ste week na de paasvakantie (20/04)
1 x 2 lesuren (namiddag): uitwerking in groepjes, 1ste week na de paasvakantie (21/04)
1 x 2 lesuren (namiddag): uitwerking in groepjes, 1ste week na de paasvakantie (23/04)
1 x 2 lesuren (namiddag): rondleiding voor het andere 3de leerjaar, 2de week na de paasvakantie (27/04)

karakterisering erfgoed

De geschiedenis van de buurt verteld aan de hand van straatnamen. Zowel immaterieel erfgoed (gebeurtenissen, verhalen) als materieel erfgoed (zichtbare sporen uit het verleden) komen aan bod.

projectfiche

Beschrijving van het project

De leerkracht Reinhilde heeft voor haar derde leerjaar een project rond straatnamen uitgewerkt. Tijdens de paasvakantie heeft zij in de bibliotheek opzoekingswerk gedaan naar de straten rondom de school: **welke verhalen hangen vast aan de straatnamen? Bestaan er oude foto's van (gebouwen in) deze straten of van mensen, gebeurtenissen ... die iets met de straten te maken hebben?** Ze heeft ook oude foto's gezocht van straten in het centrum van Sint-Pieters-Leeuw, plekken die de kinderen goed kennen. Vervolgens heeft ze alle straten bezocht en zelf foto's genomen van de actuele situatie.

De leerkracht start het project door een **reeks foto's van vroeger en nu uit het centrum te tonen**. Het gaat telkens om een duo: een oude foto van een bepaalde plek en een foto die de leerkracht vanuit hetzelfde standpunt heeft genomen. De leerkracht vraagt telkens naar de verschillen en start een **gesprek** op rond vroeger en nu, en hoe we kunnen zien of iets oud is. Allerlei aspecten van een straatzicht komen aan bod: gebouwen, breedte van de straat, straatlantaarns, bestrating, begroeiing, muurtjes ...

Vervolgens introduceert ze het project en gaat de klas **op wandel langs de straten in de buurt van de school**. Onderweg **verzamelen** ze **visuele informatie over de straten**: weg, begroeiing, gebouwen, bewoners en hun sporen ... De leerlingen zijn verdeeld in groepjes van twee of drie en elk groepje moet speciaal aandacht besteden aan één straat, maar iedereen noteert info over alle straten. Er gaat ook een tablet mee om foto's te nemen.

In de klas wordt op deze informatie verder gewerkt. Hoe oud zijn de straten of bepaalde elementen (gebouwen, een boom) in die straten? Waarom zouden de straten die specifieke namen hebben gekregen? Dat is toch moeilijk op zicht te zeggen. De leerlingen krijgen **bronnenmateriaal om verder opzoekingswerk te doen** rond hun straat; de leerkracht heeft het materiaal uit de bibliotheek gefilterd en een fiche gemaakt per straat met geschreven informatie en beelden. In groepjes selecteren ze de informatie die ze willen gebruiken om het andere derde leerjaar te gidsen langs de straten. Vervolgens maken ze een nog strengere selectie van informatie voor op hun **nieuwe straatnaambord**. Hiermee schrijven ze een kort tekstje dat ze op de computer in een

straatnaambordsjabloon zetten. Ze oefenen hun **rondleiding**.

Ten slotte neemt de klas het andere derde leerjaar op sleeptouw door de buurt. De groepjes tonen hun nieuwe straatnaamborden en geven toelichting bij hun straat.

Reinhilde (leerkracht): "Ik werk graag met erfgoed. Het is hier niet zo gemakkelijk omdat de schoolbuurt een nieuwe wijk is, maar er valt altijd meer te vinden dan je verwacht."

TIPS

- **De kinderen prikkelen met een vraag of probleemstelling.** In dit geval werd het project geïntroduceerd als een zoektocht naar sporen uit het verleden: speuren naar sporen. Wat is oud, wat is nieuw(er)? Door te werken met een onderzoeksvraag overstijgt je ook de toeristische weetjes.
- **Naast materieel erfgoed ook immaterieel erfgoed betrekken: dialect, verhalen, naamgevingen ...** kunnen veel interessante stof opleveren. Aan het speuren naar zichtbare sporen werd de zoektocht gekoppeld naar de

gebeurtenissen uit het verleden die aan de basis lagen van de naam van de straat.

- **Variëren in media of cultuurdragers.** Cultuur wordt gedragen door vier verschillende media: het lichaam, voorwerpen, taal en grafische tekens. Denk bij erfgoededucatie dus niet alleen aan gebouwen (voorwerpen), maar bijvoorbeeld ook aan afbeeldingen (grafische tekens), aan teksten en verhalen (taal), en aan mensen die je kan interviewen (lichaam). In dit project valt de combinatie van gebouwen, oude en actuele foto's, en teksten en verhalen op.
- De kinderen **fysiek in contact brengen met het erfgoed** dat wordt besproken.
- Aandacht hebben voor de **driehoek binnen erfgoededucatie**: (de rechtstreekse confrontatie met) het **erfgoed**, de **context** (historisch, geografisch, politiek, economisch, ecologisch ...) en de **aansluiting bij de leefwereld** van de kinderen. De eigen betekenisgeving is minstens even belangrijk als de historische werkelijkheid.
- **Erfgoed gebruiken voor inleving en reflectie.** Met erfgoed kan je niet alleen een besef van geografische ruimte (bijvoorbeeld werken met kaarten) en tijd (bijvoorbeeld plaatsen op tijdsband) bijbrengen. Kinderen kunnen zich ook inleven in een periode of in historische figuren, en nadenken over oorzaak en gevolg, over het waarom, over wat als het anders was geweest ...
- **Groepswork stimuleren.** Veel kinderen noemden het werken in groepjes een van de hoogtepunten van het project.
- **Nieuwe media gebruiken.** Binnen een erfgoedproject zijn er veel kansen om te werken met tablets, computers ... voor fotograferen, filmen, audio opnemen, opzoeken, teksten schrijven etc. Niet alleen ontwikkel je hiermee de vaardigheden van de kinderen, ze vin-

den het ook bijzonder fijn om ermee te werken.

- **Keuzemogelijkheden geven binnen een duidelijke structuur.** Kinderen worden gemotiveerd door een duidelijke vraag waarbinnen ze wel zelf kunnen selecteren waar ze meer of minder aandacht aan besteden. In dit project moesten ze bijvoorbeeld niet het hele werkblaadje invullen, en voor hun rondleiding mochten ze zelf de info selecteren die hen interessant leek.
- **Erfgoed leergebied overschrijdend inzetten:** een erfgoedthema kan aanleiding geven om competenties op te bouwen binnen wereldoriëntatie, Nederlands, ICT, leren leren, sociale vaardigheden ...
- Een goede **koppeling maken met de eindtermen.** Dit project vroeg veel voorbereiding, maar door de koppeling aan de eindtermen kan de leerkracht het de volgende jaren opnieuw doen. Dit vraagt ook een goede archivering van het didactisch materiaal: foto's vroeger en nu, het stratenplan en het werkblaadje, de informatiefiches (bronnenmateriaal), het sjabloon voor het straatnaambord.

Algemene competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Welke sporen uit het verleden vinden we in de straten? De leerlingen ontdekken dat de onmiddellijke omgeving van de school geen statisch gegeven is, maar doorheen de jaren veranderd is.

Welke geschiedenis zit er achter de verschillende straatnamen in de buurt van de school? De leerlingen ontdekken dat de straatnamen een verwijzing kunnen zijn naar personen, plaatsen, gebouwen uit het verleden.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: tijd, ruimte, mens.

Nederlandse taal: lezen, luisteren, schrijven, spreken.

Leergebied overschrijdende eindtermen: ICT, leren leren, sociale vaardigheden.

Activiteit 1: Wandeling door de schoolbuurt

Beschrijving van de activiteit

We gaan op zoek naar sporen uit het verleden! Welke oude elementen vinden we in de straten rondom onze school? Wat is oud en wat is niet oud? De wandeling wordt geïntroduceerd aan de hand van een vergrootglas. Waar doet dat aan denken? Zoals een detective zullen we letten op details tijdens onze wandeling/speurtocht.

Leerkracht Reinhilde verdeelt de leerlingen in groepjes van twee (en eentje van drie). Elke leerling krijgt een kaart waarop de route werd aangeduid en een werkblaadje. Op het werkblaadje staan de namen van de (interessante) straten op het parcours. De leerlingen moeten goed rondkijken en noteren wat hen opvalt en wat ze mooi, lelijk, leuk of speciaal vinden in elke straat. Ze hoeven niet bij elke straat iets te noteren, maar de leerkracht moedigt hen wel aan. Daarnaast krijgt elk groepje één straat toegewezen die ze in het bijzonder moeten bekijken en waarvan ze met de tablet die de leerkracht meebrengt, foto's mogen nemen. De bedoeling is om zo veel mogelijk informatie te verzamelen over wat er te zien is: weg, begroeiing, gebouwen, bewoners en hun sporen ...

“De wandeling was leuk: we hebben veel gezien en opgeschreven. Dat wil ik zeker meer doen.”

Tijdens de wandeling polst de leerkracht regelmatig naar hun observaties en notities. Verschillende keren vestigt zij de aandacht op een boom, gebouw, huizenrij, kapelletje etc. Soms stelt ze vragen om de leerlingen beter te laten kijken en zelf te laten speuren en nadenken. Ze geeft niet altijd antwoorden (er volgt immers verder onderzoekwerk in de klas), maar hier en daar komt er wel een uitleg. Bijvoorbeeld over hoe een bepaald metselverband aantoont dat het gebouw meer dan zestig jaar oud is. Dat kan dan weer worden toegepast op andere gebouwen. Er wordt ook gesproken over nieuwe functies voor oude gebouwen.

“Met de tablet foto's maken vond ik super. We hebben wel veel foto's van bloemen gemaakt. Die horen niet echt bij de straat. Maar er waren veel mooie bloemen.”

TIPS

- **Vertrekken vanuit wat kinderen kennen:** waar ze wonen, waar ze passeren op weg naar het zwembad, straatnamen die gelinkt kunnen worden met de naam van een beek of met familienamen ... Erfgoed in de eigen gemeente ligt vaak héél dichtbij.
- **De kinderen fysiek in contact brengen met het erfgoed** dat wordt besproken.
- **Een duidelijk kader meegeven zodat de kinderen weten wat ze kunnen verwachten, en wat er van hen wordt verwacht:** het parcours overlopen, de vragen op het werkblaadje doorneemen, het groepswerk introduceren, de vraagstelling in verband met de straatnamen verduidelijken, vertellen waarom het belangrijk is dat ze informatie verzamelen. Je kan de kinderen vragen om de opdracht nog eens in hun eigen woorden te herhalen.
- **Verhalen vertellen over de bewoners van de gebouwen die je bezichtigt** (rusthuis voor paters, arbeiderswoningen ...) of over de bouwheren (op-

richter van een fabriek, persoon die een reeks arbeiderswoningen heeft laten bouwen ...). Dergelijke verhalen maken het erfgoed levendiger en bieden aanknopingspunten met wat de kinderen kennen.

- **De leerlingen tijdens een uitstap materiaal meegeven dat uitnodigt tot onderzoek**, zoals een werkblaadje en foto toestel. Tussentijds al eens luisteren naar wat ze hebben verzameld.
- **Het kijken stimuleren door gerichte vragen te stellen en de aandacht te vestigen op zaken als verschillende metselverbanden en kentekens op gevels.** Dergelijke concrete informatie wordt gretig opgenomen door de leerlingen als 'trucjes' waarmee ze de ouderdom van een gebouw kunnen bepalen.
- **Kinderen tijdens het ontdekken van erfgoed breed laten denken en hun fantasie stimuleren.** Als de leerlingen, zoals hier, na de wandeling informatie zullen opzoeken, kunnen ze de exacte functie of het bouwjaar van een gebouw op dat moment te weten komen. Door antwoorden op jouw open vraag niet als juist of fout te bestempelen tijdens de wandeling, stimuleer je leerlingen deel te nemen aan je groepsgeprek, dat meteen een ludieke inslag kan krijgen.

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen krijgen inzicht in wat ouder en nieuwer is in hun schoolbuurt. Ze leren kijken naar hun omgeving.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: ruimte (kaartvaardigheid), tijd.

Nederlandse taal: luisteren, schrijven, spreken. Leergebied overschrijdende eindtermen: ICT.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: bestuderen van de verschillende elementen in de straat en van details zoals metselverbanden en jaartalankers, gebouwen met elkaar vergelijken.
- memoriseren en herkennen: "Weet je nog waaraan je kan zien dat het een ouder gebouw is?", "Waaraan kan je herkennen dat deze gebouwen door de fabriekseigenaar werden gezet?"

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: als een detective op speurtocht gaan, inleven in de mensen die iets met de gebouwen te maken hadden (bijvoorbeeld het verhaal over een rijke fabriekseigenaar die huizen liet bouwen en overal zijn initialen op liet zetten).

conceptualiseren:

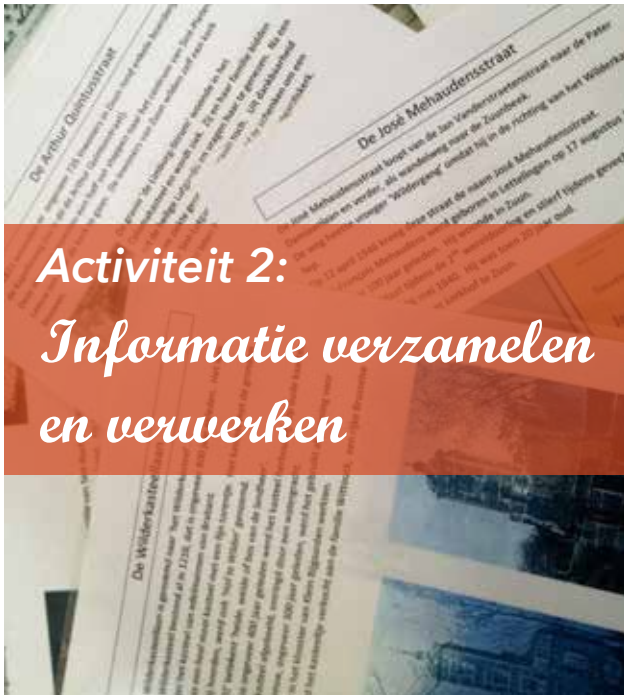
- begripsmatig benoemen: kenmerken benoemen die wijzen op oud(er) en nieuw(er).
- duiden en waarderen: "Wat vind je het mooist: de oude of de nieuwe gevel?"

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Waarom heet deze straat Zuunbeeklaan?", gesprek over nieuwe functies voor oude gebouwen
- aftoetsen en verklaren: "Hoe was het vroeger, zoals we het links van de Spaanse Weg zien (fabriek) of rechts (weiland)?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in de evolutie van hun omgeving. Ze beseffen dat erfgoed steeds dichtbij is. Ze reflecteren op de verbanden tussen hun eigen leefwereld en 'erfgoed'.

Activiteit 2: Informatie verzamelen en verwerken

Beschrijving van de activiteit

In de klas werken de leerlingen verder op de informatie die ze in de straten hebben verzameld. De leerkracht start met het samen overlopen van het grondplan met vermelding van bijzondere elementen in de straten zoals het kapelletje. Dan toont ze de genomen foto's, waarbij elk groepje aan de anderen mag vertellen over wat ze hebben gezien in hun straat en waarom ze net deze foto's hebben genomen (kijk op je notities!). Het klasgesprek dat de leerkracht eraan vastknoopt gaat over wat wel en niet bij een straat hoort, wat wel en niet oud is (en de relativiteit van 'oud'), hui- zenterminologie (wat is een 'villa'), betekenis van verkeersborden (doodlopende straat). Ze vraagt de leerlingen om de belangrijkste dingen die ze hebben geleerd te herhalen: het metselverband, de betekenis van de letter W op sommige gebouwen ...

“Ik heb geleerd wat van vroeger is; hoe je aan de stenen kan zien of een huis oud is. Dat was tof.”

Dan volgt het opzoekingswerk: wat kunnen we vinden over de geschiedenis van die straten en waarom zouden ze die specifieke namen hebben gekregen? De leerkracht start met een klassikale brainstorm over de straatnamen. Hier bestaat geen goed of fout, enkel twijfel: we moeten het opzoeken! De leerlingen krijgen bronnenmateriaal om

verder opzoekingswerk te doen rond hun straat; de leerkracht heeft het materiaal uit de bibliotheek gefilterd en een fiche gemaakt per straat met geschreven informatie en beelden. De geschreven informatie gaat over allerlei feiten en gebeurtenissen uit het verleden en het heden die met de straat te maken hebben, niet alleen over de reden voor de straatnaam. De leerlingen moeten (in hun groepje) uit deze informatie die zaken filteren die met de straatnaam te maken hebben, en daarvan maken ze een kort tekstje dat ze op het straatnaambord invullen (in een sjabloon op de computer).

“Ik vond het fijn om met de bronnen te werken: opzoeken en leren waarom mijn straat zo heet.”

Daarnaast halen ze uit de informatie de weetjes die ze zelf boeiend en belangrijk vinden en die ze graag over hun straat zouden willen vertellen tijdens hun rondleiding voor het andere derde leerjaar. Die tekst schrijven ze op een blaadje. Ze oefenen hun tekst en voordracht en leggen de tekstblaadjes en afgedrukte straatnaamborden klaar om mee te nemen op de rondleiding.

“Leren gidsen vond ik het leukste om te doen. Zelf gids zijn is spannend.”

TIPS

- **Je leerlingen vragen om tijdens een project te formuleren wat ze fijn vonden, en wat ze geleerd hebben.** Het helpt jou om te evalueren en zo nodig bij te sturen. En de leerlingen onthouden zo beter de informatie en ervaringen.
- **Groepswerk stimuleren.** Veel kinderen noemden het werken in groepjes een van de hoogtepunten van het project
- **ICT gebruiken.** Niet alleen ontwikkel je hiermee de vaardigheden van de leerlingen, het werken op de computer was duidelijk ook een hoogtepunt.

- **Aandachtspunt:** kinderen opzoekingen laten doen in diverse bronnen leert hen zelfstandig te werken. De taal die in erfgoedpublicaties wordt gebruikt, is echter niet altijd afgestemd op (jouw) kinderen. Bedenk op voorhand hoe je hiermee zal omgaan: zelf samenvatten, selecteren wat van belang is ...?
- **Keuzemogelijkheden geven binnen een duidelijke structuur.** Kinderen worden gemotiveerd door een duidelijke vraag waarbinnen ze een zekere keuzevrijheid hebben. Zelf mogen selecteren welke informatie ze boeiend en belangrijk vinden en tijdens hun rondleiding willen vertellen, zorgt voor een grotere inzet en betrokkenheid
- **Voorbeelden geven.** Bij een uitdagende opdracht kan de leerkracht een voorbeeld geven van hoe zij het zou doen. In dit geval had de leerkracht ook zelf een straat, en heeft zij gedemonstreerd hoe zij over die straat zou vertellen als gids en wat zij op het straatnaambord zet.
- **De leerlingen ondersteunen in het selecteren van essentiële informatie** (voor het straatnaambord): waarom heet die straat precies zo, is die gebeurtenis daarvoor belangrijk?
- **De leerlingen ondersteunen als ze hun informatie ook mondeling moeten presenteren.** Tips geven voor de gids: zenuwachtig zijn is normaal, rustig ademen, duidelijk articuleren, niet te snel praten ...

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen krijgen inzicht in de geschiedenis achter de straatnamen in de buurt van de school. Ze leren de essentie eruit destilleren.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: tijd, mens.

Nederlandse taal: lezen, schrijven, spreken.

Leergebied overschrijdende eindtermen: ICT, leren leren, sociale vaardigheden.

“Het leukste vond ik dat we mochten samenwerken. Dat mogen we anders niet veel doen.”

“Ik wil zeker meer op de computer werken. Het is moeilijk maar ook wel leuk.”

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: bekijken van elkaars foto's, die door de fotografen ook worden toegelicht.
- memoriseren en herkennen: “Weet je nog wat we daar gezien hebben?”, “Hoe herken je een oud huis?”, “Hoe herken je een gebouw dat door W... werd gebouwd?”

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: een goede presentatie in elkaar steken, met weetjes die de 'bezoekers' zouden kunnen interesseren.

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: kenmerken benoemen van een straat, kenmerken benoemen die wijzen op oud(er) en nieuw(er). “Schrijf een tekstje dat uitlegt waarom je straat die specifieke naam heeft gekregen.”
- duiden en waarderen: “Wat vind je belangrijk?”

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: “Maar waarom hebben ze hem dan een straat gegeven in Sint-Pieters-Leeuw, en niet in bijvoorbeeld Anderlecht?”, “Begrijp je nu waarom daar dat grasveld met die oude boom is?”

- afoetsen en verklaren: “Over deze straat hebben we weinig informatie. Hoe komt dat?” (jonge straat)

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in gebeurtenissen die belangrijk waren voor de omgeving van de school. Ze beseffen dat gebeurtenissen en personen om verschillende redenen belangrijk kunnen zijn. Ze reflecteren op de verbanden tussen wat zichtbaar en onzichtbaar is: hebben alle belangrijke gebeurtenissen en personen (op die plek) sporen nagelaten?

Reinhilde (leerkracht): “Erfgoed kan je heel goed doorlopend inzetten, niet enkel projectmatig. Je kan het gebruiken in zo veel vakken, er zo veel competenties mee ontwikkelen.”

Reinhilde (leerkracht): “De volgende keer zou ik graag ook tijd vrijmaken voor de muzische verwerking. Ik wilde de kinderen vragen om een nieuwe naam te bedenken voor hun straat op basis van wat hen was opgevallen tijdens de wandeling. Daarom heb ik tijdens het klasgesprek ook zo veel aandacht besteed aan welke elementen al dan niet bij de straat horen. Maar er was niet voldoende tijd voor. Ik had ook een plastische uitwerking van het nieuwe straatnaambord in gedachten, met foto’s, tekeningen ... Je kan daar ook nog veel verder in gaan. Bijvoorbeeld een tableau vivant organiseren rond de verhalen verbonden met de straten, waarbij de kinderen zich verkleden, inleven ...”

project:

Onze school vroeger, nu en in de toekomst

school

vrije basisschool
Jan Ruusbroec
Fabriekstraat 3
1601 Ruisbroek

schooljaar

2014-2015

leerjaar

3de en 4de lj. in een
klasoverschrijdend project

aantal lln. en populatie

46 lln. (24 + 22)

De kinderen hebben bijna allemaal een andere thuistaal dan het Nederlands en er zijn verschillende migratieachtergronden.

verantwoordelijke leerkracht

Jessica Zoete (leerkracht 3de lj.)
Kimberly De Gheyndt (leerkracht 4de lj.)

samenwerking met externen

Seniorencentrum 't Paviljoentje.

uren/lesblokken

1 lesuur: voorbereiden van de vragen voor de interviews (24/04)
2 lesuren: interviews (27/04)
3 lesuren verdeeld over 2 dagen: verwerking van de interviews (27/04 + 30/04)

karakterisering erfgoed

Immaterieel erfgoed: verhalen over de school van vroeger.

projectfiche

Beschrijving van het project

De kinderen van het **derde en vierde leerjaar** werken **klasoverschrijdend** samen in groepjes. Ze **interviewen** mensen van **verschillende generaties** die vroeger op hun school zaten, over hoe het **schoolgaan in hun tijd** was. De leerkrachten nodigden hiervoor senioren van het vlakbij gelegen seniorencentrum, 2 leerkrachten en 2 leerlingen uit het zesde leerjaar uit in de klas. Aan de geïnterviewden was gevraagd om **foto's** mee te brengen.

Zowat alles blijkt vandaag anders te zijn dan vroeger:

- Jongens en meisjes zaten niet samen op school.
- Sinterklaas bracht enkel sinaasappelen en speculaas, dat was al een cadeau op zich. Een geïnterviewde man kreeg zijn eerste bal op zijn achttiende. Een bal was duur: van leer en handgemaakt. "Wij kregen niet zoveel cadeautjes als jullie nu, hoor."
- Ook veel dingen die de kinderen evident vinden, waren toen luxe: naar de kapper gaan, pen en papier gebruiken. We waren grote boeregezinnen en hadden niet veel geld.
- De kinderen kregen lijfstraffen vroeger! Op de vingers getikt worden met een meetlat, op je blote knieën moeten zitten op de grond.
- "Wij gingen niet op reis met het vliegtuig. Wij gingen op reis in onze tuin."
- De oude foto's zorgen voor veel verbazing: die nonnen zagen er streng uit! En alle meisjes hebben hetzelfde aan.

De kinderen verwerken vervolgens het materiaal van de interviews in **3 opdrachten**:

1. Een **grondplan** tekenen van de **school vroeger** en in de **toekomst**.
2. Een **vergelijkende lijst** vroeger/nu invullen
3. Een **strip in zes kleine vakken** ontwerpen (later mogen ze de tekeningen in het groot uitwerken).

Voor de school van de toekomst doet dromen. Deze grondplannen liggen erg ver uit elkaar in de verschillende groepen, de lijst en het grondplan van vroeger gaan dezelfde richting uit. Zo zijn er scholen van de toekomst met jacuzzi's, vijvers met boten, grote speeltuinen, tv's, slaapruintes etc.

TIPS

- **Ook immaterieel erfgoed een plaats geven in erfgoededucatie:** dialect, verhalen, naamgevingen ... kunnen veel interessante stof opleveren.
- **Mensen uitnodigen die het zelf meemaakten.** Kinderen weten graag hoe het dagelijkse leven er vroeger aan toe ging.
- **De kinderen de rol van interviewer geven.** Daardoor voelen beide gesprekspartners zich belangrijk.
- **Mogelijke vragen op voorhand bedenken met de kinderen.** Hieruit kunnen ze dan kiezen al naargelang de persoon die voor hen zit en hoe het gesprek verloopt.
- **Je geïnterviewden vragen om foto's en ander materiaal mee te brengen.** Ook op het internet vind je gemakkelijk bruikbare beelden. Oude foto's brengen verhalen echt tot leven. En bij sommige dingen kunnen kinderen zich gewoonweg weinig voorstellen: wat is een lei en griffel?
- **Variëren in media of cultuurdragers.** Cultuur wordt gedragen door vier verschillende media: het lichaam, voorwerpen, taal en grafische tekens. Denk bij erfgoededucatie dus niet alleen aan oude voorwerpen; in dit project komen foto's (grafische tekens), de verhalen van de geïnterviewden (taal),

en de uitdrukkingen, houdingen en gebaren van de geïnterviewden (lichaam) mooi aan bod.

- **De kinderen de kans geven om de informatie te verwerken in een creatief eindproduct** (grondplan van de toekomst, strip ...) en zelf te benoemen wat ze gedaan hebben en waarom. Verwerken en benoemen zijn noodzakelijk voor een goed leerrendement.
- **Je leerlingen keuzes bieden tijdens de verwerking:** breng je graag ordening aan, maak dan misschien een vergelijkende tabel vroeger/nu of vergelijk het grondplan van vroeger en nu. Schrijf je graag, bedenk dan een verhaal op basis van je interview. Teken je graag, maak er een stripverhaal van. Een goede taakverdeling binnen elk groepje is belangrijk om een vlotte samenwerking te garanderen.
- Aandacht hebben voor de **driehoek binnen erfgoededucatie:** (de rechtstreekse confrontatie met) het **erfgoed**, **de context** (historisch, geografisch, politiek, economisch, ecologisch ...) en de **aansluiting bij de leefwereld** van de kinderen. De eigen betekenisgeving is minstens even belangrijk als de historische werkelijkheid en dat wordt hier gegarandeerd door de keuze van het onderwerp: de eigen school.
- **De kinderen verleden, heden en toekomst met elkaar laten verbinden, door na te denken over de school van de toekomst.** Dat zorgt voor een grote betrokkenheid: de kinderen moeten zich verplaatsen naar een andere tijd, in de leefwereld van hun eigen (klein) kinderen ... Aangezien het een hypothetische school is, bestaat er geen juist of fout. Al deze elementen stimuleren de verbeelding: we merkten dit aan de heel diverse resultaten van deze opdracht.

Competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Kinderen zien in dat mensen, objecten, opvattingen, structuren ... evolueren in de tijd.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: mens en tijd.

Nederlandse taal: spreken, luisteren, schrijven.

Muzische vorming: beeld.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: luisteren naar de verhalen, kijken naar oude foto'
- memoriseren en herkennen: "Herinner je wat (...) vertelde. Maak een lijst waarin je dezelfde dingen vergelijkt, vroeger tegenover nu."

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: "Wat kunnen we allemaal vragen aan mensen die hier vroeger naar school zijn geweest?", "Bedenk hoe de school van de toekomst eruit zou zien.", "Beeld je in dat je les zou volgen bij zo'n strenge non."

- creëren met materiaal en techniek: "Teken het grondplan van de school van vroeger, en een ander van de school van de toekomst.", "Maak een stripverhaal."

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: "Maak een lijst met 2 kolommen: vroeger en nu. Beschrijf hoe de dingen vroeger waren en hoe ze nu zijn op school."
- duiden en waarderen: "Zou je graag les krijgen van de leerkrachten op deze oude foto?"

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Maak een lijst met 2 kolommen: vroeger en nu. Vergelijk hoe de dingen vroeger waren met hoe ze nu zijn op school. Hoe verklaar je die veranderingen?"
- aftoetsen en verklaren: "Waarom kregen de kinderen vroeger geen cadeautjes van Sinterklaas?", "Hoe komt het dat de straffen die de kinderen vroeger op school kregen anders waren dan de straffen die jullie krijgen?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in het (school)leven van vroeger. Ze beseffen dat wat zij evident vinden, dat niet altijd was. Ze reflecteren op hoe snel bepaalde zaken veranderen, terwijl andere heel lang hetzelfde blijven.

project:

Onroerend erfgoed rond onze school

school

vrije basisschool
Jan Ruusbroec
Fabriekstraat 3
1601 Ruisbroek

schooljaar

2014-2015

leerjaar

3de en 4de lj. in een
klasoverschrijdend project

aantal lln. en populatie

46 lln. (24 + 22)

De kinderen hebben bijna allemaal een andere thuistaal dan het Nederlands en er zijn verschillende migratieachtergronden.

verantwoordelijke leerkracht

Jessica Zoete (leerkracht 3de lj.)
Kimberly De Gheyndt (leerkracht 4de lj.)

samenwerking met externen

/

uren/lesblokken

1 x 3 uren: leerwandeling (19/05)
2 x 2,5 uren: verwerking en toonmoment (19/05 + 22/05)

karakterisering erfgoed

Onroerend erfgoed op wandelafstand van de school: gedenkstenen, monumenten, kastelen, kerk ...

projectfiche

Beschrijving van het project

Leerkracht Jessica en leerkracht Kimberly van het derde en vierde leerjaar van de vrije basisschool Jan Ruusbroec werkten samen een **leerwandeling** uit rond **erfgoed in de buurt van de school**.

Ze verdelen hun 46 leerlingen in **4 groepen**. Elk groepje krijgt dezelfde **materialen** mee:

- een stapeltje **foto's van vroeger en nu** van onroerend erfgoed uit de buurt
- een **oude en een nieuwe kaart** van Ruisbroek
- een **fototoestel**
- **papier en schrijfmateriaal**

Op de actuele kaart staat voor elk groepje een andere wandelroute met markeringen. Deze markeringen duiden te onderzoeken erfgoed en straatnamen aan. **Elk groepje onderzoekt dus een ander deel van de buurt**. De leerkrachten begeleiden elk een groepje, een zorgleerkracht en de directrice een andere groep.

Aangekomen op de plaats waar hun kaart een erfgoedstuk aanduidt, proberen de groepjes **uit het stapeltje foto's de juiste beelden te halen** (vroeger en nu). De begeleidende leerkracht stelt vragen waardoor de kinderen **nadenken over de functie of ontstaansreden van het gebouw, en over de verschillen tussen vroeger en nu**. Ze **nemen foto's** van het erfgoedstuk.

Bij de **straatnamen** wordt **gebrainstormd over waarom de straat nu net zo heet**. Ook bedenken ze **nieuwe mogelijke namen** voor de straat.

Op de oude kaart van Ruisbroek stonden nog nauwelijks straten getekend, wel bos en velden. **Het gewandelde parcours wordt op de kaart bijgetekend**. Zo zien de kinderen hoe het landschap geëvolueerd is door de tijd.

Terug **in de klas** krijgt elk groepje de volgende **opdrachten**:

- **Zoek in bronnenmateriaal de oorsprong van 'jullie' straatnamen**. Schrijf dit bij het sjabloon voor het eerste naambordje. Kies ook een **nieuwe naam** voor dezelfde straat. Gebruik je fantasie. Leg ook uit waarom je deze straatnaam kiest. Maak op die manier een tweede bordje.
- Jullie stopten aan een aantal **gebouwen**.

Bedenk welke **functie** dit gebouw in de **toekomst** zal hebben, en maak er een **tekening of maquette** van met knutselmateriaal uit de klas.

De kinderen mogen de **taken** in hun groepje **zelf verdelen**.

De **resultaten** worden **aan elkaar voorgesteld**, en ook **tentoongesteld op het schoolfeest**.

TIPS

- **Erfgoed vind je op wandelafstand van je school!** Ga op stap, vraag advies in de bibliotheek, neem contact op met de erfgoedcel van je gemeente, zoek op internet. Je vindt vast meer dan je verwacht had.
- **Erfgoed gebruiken voor inleving en reflectie.** Met erfgoed kan je niet alleen een besef van geografische ruimte (bijvoorbeeld werken met kaarten) en tijd (bijvoorbeeld plaatsen op tijdsband) bijbrengen. Kinderen

kunnen zich ook inleven in een periode of in historische figuren, en nadenken over oorzaak en gevolg, over het waarom, over wat als het anders was geweest ...

- **De kinderen verleden, heden en toekomst met elkaar laten verbinden.** Erfgoed leeft en is niet (alleen) iets uit het verleden. De boog naar de toekomst zorgt voor een grote betrokkenheid bij de kinderen: ze mogen zelf bestemmingen geven aan gebouwen, nieuwe straatnamen bedenken voor hun eigen gemeente ...
- Aandachtspunt: als je creatieve resultaten wil, volstaat het voor sommige kinderen niet om te zeggen dat ze hun fantasie mogen gebruiken. Trek er wat tijd voor uit, en **doe speelse gerichte opdrachten die creativiteit stimuleren.** Je vindt heel wat creatieve technieken op het internet!
- **Kinderen tijdens het ontdekken van erfgoed breed laten denken en hun fantasie stimuleren.** Als de leerlingen, zoals hier, na de wandeling informatie zullen opzoeken, kunnen ze de exacte functie of het bouwjaar van een gebouw op dat moment te weten komen. Door antwoorden op jouw open vraag niet als juist of fout te bestempelen tijdens de wandeling, stimuleer je leerlingen deel te nemen aan je groepsgeprek, dat meteen een ludieke inslag krijgt.
- Aandachtspunt: kinderen opzoekingen laten doen in diverse bronnen leert hen zelfstandig te werken. De **taal die in erfgoedpublicaties wordt gebruikt, is echter niet altijd afgestemd op (jouw) kinderen.** Bedenk op voorhand hoe je hiermee zal omgaan: zelf samenvatten, selecteren wat van belang is ...?
- **Variëren in media of cultuurdragers.** Cultuur wordt gedragen door vier verschillende media: het lichaam, voorwerpen, taal en grafische tekens. Hier worden bijvoorbeeld gebouwen

(voorwerpen), foto's en kaarten (grafische tekens) en teksten (taal) gecombineerd.

- **De kinderen de kans geven om de informatie te verwerken in een creatief eindproduct en zelf te benoemen wat ze gedaan hebben en waarom.** Verwerken en benoemen zijn noodzakelijk voor een goed leerrendement.
- **Je leerlingen keuzes bieden tijdens de verwerking.** Wat wil je uitdiepen: eerder het gebouw dat we zagen, of eerder een straatnaam? Met welke materialen wil je werken voor het presenteren van de verzamelde informatie en ideeën: heb je graag een sjabloon om in/aan te vullen of laat je je fantasie liever de vrije loop en wil je een maquette bouwen?
- Deze activiteit inspireerde de directrice om een interne studiedag over omgevingsonderwijs en herdenkingseducatie te organiseren. Ondertussen wordt op de school gewerkt aan een **omgevingsboek en een leerlijn.**

competentieontwikkeling

algemene leerdoelen

Functies en oorsprong van lokaal erfgoed ontdekken. Kinderen krijgen inzicht in hoe gebouwen en het landschap doorheen de tijd evolueren.

koppeling aan eindtermen

Wereldoriëntatie: mens en tijd.

Nederlandse taal: lezen, luisteren, schrijven, spreken.

Muzische vorming: beeld.

culturele basisvaardigheden opgesplitst in deelvaardigheden (Cultuur in de Spiegel)

waarnemen:

- zintuiglijke waarneming en ervaring/beleving van gerichte waarneming: "Je zegt dat dit een kasteel is, maar hoe weet je dat zo zeker?", "Dit is volgens jou een oud huis. Waaraan zie je dat?"
- memoriseren en herkennen: "Kijk op de kaart. Breng ons naar het volgende kruisje.", "Wie is al eens in dit gebouw geweest? Wat gebeurt daarbinnen?", "Hier staat 'arch.' en iemands naam op dit huis. Wat zou 'arch.' betekenen?"

verbeelden:

- verbeelden en verzinnen: "Wat gebeurde er vroeger zoal in dit kasteel, volgens jou?", "Wat zou jij graag zien gebeuren in dit gebouw?", "Wat zouden we nog kunnen organiseren op deze plaats?", "Hoe denk je dat dit gebouw er over 50 jaar zal uitzien?", "Zouden er over 50 jaar straten of gebouwen afgebroken zijn? Waarom? Hoe zou het er dan uitzien?"
- creëren met materiaal en techniek: "Maak een tekening of maquette van jouw gebouw zoals het er vroeger uitzag en/of zoals het er in de toekomst zal uitzien."

conceptualiseren:

- begripsmatig benoemen: "Haal uit deze tekst de redenen waarom deze straat zo heet. Schrijf ze op met je eigen woorden."
- duiden en waarderen: "Vertel eens wat er over 50 jaar veranderd zal zijn aan jouw gebouw? Waarom deze veranderingen?", "Zie je hoe anders de kaart van vroeger en die van nu er uitzien? Wat is er anders?"

analyseren:

- ontleden en onderzoeken: "Veel straatnamen bevatten iemands achternaam. Hoe komt dat?"
- aftoetsen en verklaren: "Wat gebeurde er met al deze gebouwen doorheen de tijd?", "Valt je iets op in de verschillende straatnamen?", "Dit gebouw staat niet op de oude foto. Er stond een ander gebouw. Waarom zouden ze dat afgebroken hebben?"

cultuurreflectie:

Door deze activiteit krijgen leerlingen inzicht in hoe het ruimtegebruik is geëvolueerd in hun schoolomgeving. Het onderzoeken van monumenten, gedenksteden en gebouwen leert hen ook waar een gemeentebestuur traditioneel waarde aan hecht. Ze reflecteren op veranderingen en wat deze aanstuurt, en op toekomstige evoluties en mogelijkheden om erfgoed een functie te geven.

colofon

Buurten met Erfgoed is een project van het Agentschap Onroerend Erfgoed, FARO, Heemkunde Vlaanderen, CANON Cultuurcel en Educatie voor Duurzame Ontwikkeling.

Mooss vzw was externe procesbegeleider voor de drie pilootprojecten van Buurten met Erfgoed in Nevele, Geraardsbergen en Sint-Pieters-Leeuw (schooljaar 2014-15).

Het pilootproject in Sint-Pieters-Leeuw werd geïnitieerd vanuit CANON Cultuurcel en heeft als specifieke invalshoek de verbinding tussen Buurten met Erfgoed en Cultuur in de Spiegel.

Het cultuureducatief netwerk Magda (Leuven en Vlaams-Brabant) engageerde zich om van het pilootproject in Sint-Pieters-Leeuw praktijkvoorbeelden te maken. De voorbeelden werden beschreven in woord en beeld door Marijke Van Eeckhaut en Iris Verhoeyen.

Met bijzondere dank aan de betrokken leerkrachten (Gudrun Corthals van Gemeentelijke Basisschool Den Top, Reinhilde Daems van Gemeentelijke Basisschool 't Populiertje, Kimberly De Gheyndt en Jessica Zoete van Vrije Basisschool Jan Ruusbroec), hun leerlingen en hun directies.

Met dank aan de andere scholen en de erfgoedpartners van het pilootproject Buurten met Erfgoed in Sint-Pieters-Leeuw (Gemeentelijke Basisschool Wegwijzer, Basisschool Gemeenschapsonderwijs De Groene Parel, Dienst Toerisme en Erfgoed Sint-Pieters-Leeuw, Erfgoedcel Pajottenland en Zennevallei, Natuurpunt Leeuwse Natuurvrienden, Gemeentelijke Werkgroep Streek- en Volkskunde, Werkgroep De Vrede, Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei).

Met dank aan de CiS-experts Lode Vermeersch, Tineke de Danschutter en Leen Alaerts.

Teksten: Iris Verhoeyen en Marijke Van Eeckhaut

Foto's: Iris Verhoeyen, Marijke Van Eeckhaut (p.17,18,19), Paulien Willekens (p. 23, 25)

Redactie: Marijke Van Eeckhaut

Vormgeving: Chris Ferket

Projectbegeleiding: Katrien Van Iseghem

Verantwoordelijke uitgever: Micheline Scheys, Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel

